

(Кам'янець-Подільський). – 1921. – 6 липня. – С. 2; 25. Початок зимового театрального сезону в Проскуріві // 1927. – 10 вересня; 26. Производственный театр на Подолі // Известия. Винница. – 1922. – 4 апреля. – С. 2; 27. Про Кам'янецьке «мистецтво» // Червоний кордон. – 1925. – 17 липня; 28. Про підсумки минулого сезону драматичних театрів та організацію сезону 1927/28 р. (Доп. т. Христовий) // Бюлетень Народного Комісаріату Освіти. – 1927. – 21 – 28 травня. – С. 6 – 7; 29. Реорганізація української трупи // Известия (Винница). – 1922. – 9 апреля. – С. 4; 30. Театр і мистецтво // Червоний кордон. – 1924. – 23 жовтня; 31. Театральна політика // Известия (Винница). – 1922. – 2 апреля. – С. 4; 32. Театральні нотатки // Червоний кордон. – 1927. – 18 червня; 33. Укр. Держдрама Поділля // Червоний кордон. – 1925. – 23 серпня; 34. Формування нової трупи російської драми // Известия (Винница). – 1922. – 9 апреля. – С. 4; 35. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (Далі – ЦДАВО України). – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 428. – Арк. 122 – 123; 36. ЦДАВО України. – Ф. 166. – Оп. 5. – Спр. 428. – Арк. 133 – 133 зв.; 37. Шевченківський театр. 18 червня. // Вісті (Кам'янець-Подільський). – 1921. – 23 червня. – С. 2.; Театр ім. Шевченка // Вісті (Кам'янець-Подільський). – 1921. – 25 травня. – С. 2; 38. Школа західних танців // Червоний кордон. – 1936. – 17 травня. – С. 6.

В.А.Ненуйвода

ОЗДОРОВЛЕННЯ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ ДІЯЛЬНОСТІ ВУКСУ У 1930-І РР.

У 1930-і рр. в радянській Україні, як і по всьому СРСР, реалізовувались завдання перших п'ятирічок, налагоджувалось індустріальне виробництво, однак фізичне і, найголовніше, психологічне почування інженерно-технічної та науково-академічної інтелігенції на початку 1930-х рр. було досить складним, на ньому позначились не тільки наслідки політики суцільної колективізації (голодомор), а й політичних репресій проти неї («справи» Шахтинська, СВУ, УВО, УНЦ тощо). Обійтися без інтелектуальних кадрів влада не могла, тому мала вживати хоча б елементарних заходів для забезпечення нормального фізичного стану здоров'я спеціалістів і науковців.

У сучасній українській історіографії ця тема знайшла відображення в загальних працях з історії інтелігенції [1; 2], у дослідженнях, присвячених ІТР [3]. В окремих спеціальних статтях ця тема розкрита на прикладі 1920-х рр. [4; 5].

Метою даної статті є характеристика заходів влади з підтримки здоров'я інтелігенції УСРР у середині 30-х рр. ХХ ст. для використання її в інтересах реалізації завдань соціалістичної індустріалізації та культурної революції.

Організаціями, що найбільш послідовно опікувались питаннями здоров'я та фізичного стану працівників розумової праці поруч із загальноукраїнським наркоматом охорони здоров'я, були Всеукраїнський комітет сприяння вченим (ВУКСУ) та Спілки наукових робітників (СНР). Останні діяли у фарватері загальносоюзної Центральної комісії покращення побуту вчених (ЦЕКУБУ) та ВЦРПС. Приводним механізмом в реалізації політики стосовно інтелігенції були Будинки вчених. На них були покладені завдання об'єднання наукових працівників «з метою їх політичної активізації на основі генеральної лінії партії і максимального розвитку наукової думки, повністю спрямованої на вирішення завдань соціалістичного будівництва: 1) сприяння організації наукової спільноти навколо основних проблем соціалістичної реконструкції народного господарства і культурної революції; 2) створення необхідних матеріальних обставин і умов для обговорення окремих наукових проблем, обміну досвідом і досягненнями; 3) організації різних форм культурного відпочинку для членів Будинку вчених; 4) сприяння укріпленню наукових зв'язків радянських вчених з іноземними вченими» [6, арк.66].

Очевидно, що поруч із завданнями дійсного оздоровлення, в цих документах йшлося про ідеологічне оздоровлення працівників радянських наукових установ, проектних та дослідних інститутів, викладачів вищих навчальних закладів. ВУКСУ мав сприяти передусім належно радянським науковим кадрам, на яких держава могла витрати кошти не марно, а зі сподіванням певної віддачі.

У офіційній постанові ЦЕКУБУ при РНК СРСР за звітом ВУКСУ при РНК УСРР про матеріально-побутове обслуговування у 1931 р. підкреслювалась необхідність розширення мережі курортних закладів з обов'язковим закінченням будівництва Кисловодського санаторію, організацією нових санаторіїв в Одесі та в районі Києва, а також реорганізації будинків відпочинку під Харковом, Києвом, щоб вони функціонували не тільки влітку, а цілий рік [6, арк.60]. Постанова передбачала квоту с місць в українських здравницях для союзних наукових працівників та спеціалістів. Натомість зі свого боку ЦЕКУБУ мала забезпечити ВУКСУ курортними місцями у санаторіях та будинках відпочинку РСФРР в розмірі 300-400 місць на сезон 1932 р., а також забезпечити в централізованому порядку постачання санаторіїв та будинків відпочинку ВУКСУ [6, арк.58].

Серія: ІСТОРІЯ

Розверстка місць в санаторній комісії сприяння вченим при РНК СРСР виглядала так (Див.: Табл. 1) [6, арк.73]:

№	Місто / республіка	К-ть місць на 1932 р.	К-ть місць на 1931 р.
1.	Ленінград	1 388	756
2.	Москва	3 522	2 468
3.	Україна	134	151

За 1931 р. через санаторно-курортну мережу Комісії пройшло 4 004 наукових робітники, проти 3 427 – в 1930 р., відповідно до кваліфікації, спеціальності та віку, але не вівся облік згідно зі стажем наукової роботи.

У 1932 р. пропонувалось затвердити кошторис комісії в розмірі 12 588 тис. крб., в тому числі: 6 877,5 тис. крб. – на капітальні вклади (з них 1 042,5 тис. крб. – на організацію будинків вчених; 3 926,6 тис. крб. – на санаторно-курортне будівництво; 938,6 тис. крб. – на організацію при санаторіях молочно-городніх бригад; 345,8 тис. крб. – на поліклініку, гуртожиток, їдальні, дитсадки. 250 тис. крб. планувалось розподілити на організацію місцевих будинків вчених, винайти за рахунок кредитів кошти, необхідні на поповнення та організацію бібліотек в санаторно-курортній мережі Комісії та Будинків вчених [6, арк. 89].

Запропоновано орієнтовно затвердити розверстку для наукових робітників у санаторно-курортній мережі 7 500 місць, враховуючи потреби нових промислових районів, окремих союзних республік і окремих місцевостей (за рахунок резерву і в порядку перерозподілу). Залучити до роботи з санаторною комісією представників ВМБІТ, ВАРНІТСО і РНР [6, арк. 80].

Розподіляючи місця, відбірна комісія виходила з принципу переважного обслуговування провідних навчальних та науково-дослідницьких інститутів, а в межах останніх – провідних наукових працівників.

Практичне здійснення цього принципу підтверджується даними, що вміщено в таблиці 2 [7, арк.40].

Категорія наукових працівників	Кількість заяв (Задов. / Незадов.)	Задоволено (%)
Академ. та професори	171 / 86	66,5
Доценти	132 / 110	54,5
Ст. наук. працівники	158 / 80	66
Наук. працівники	61 / 139	30,5
Ст. асистенти	9 / 20	30
Асистенти	68 / 119	33
Аспіранти	55 / 149	27
ІТР	55 / 0	100
Утриманці	328 / 52	86
Разом	1037 / 755	
Всього	1792	

З таблиці видно, що провідна частина науковців, академіків, професорів, доцентів та старших наукових робітників задоволена путівками пересічно на 62% від кількості поданих заяв, тоді як решта наукових робітників задоволена лише на 30%.

Великий відсоток задоволених членів ІТР та утриманців наукових робітників пояснюється наявністю так званих «сквозних» місць, яких не могли використати в ранні та пізні місяці наукові працівники, а тому ці місця надавалися утриманцям наукових працівників та членам інженерно-технічних секцій (ІТС). Отже, «сквозні» місця були неповноцінними, оскільки не могли бути використаними за прямим призначенням.

Задоволення на 100% провідної частини науковців пояснюється взагалі недостатньою кількістю місць на дефіцитні курорти, проте провідна частина науковців потребувала за станом здоров'я переважно місця саме на такі курорти: Сочі, Залізноводськ, Кисловодськ, Севастополь, Ялта – фізіотерапевтичне медичне лікування.

У зв'язку з фінансовими ускладненнями, які виникли внаслідок вимог з боку організацій, що постачали місцями обласні комітети сприяння науковцям (ОблКСУ) про термінову сплату авансів в розмірі 50% вартості всіх путівок та повну сплату грошей за путівки до їх одержання, відбірна комісія змушена була стати на шлях складних угод з великими інститутами. Така практика складання угод дала негативні наслідки: по-перше, цим самим порушувався принцип централізованого постачання місцями, оскільки відбірна комісія позбавлена була можливості контролювати, кому саме

Серія: ІСТОРІЯ

.....
надавалися місця; по-друге, наукові працівники тих же інститутів не переставали звертатися безпосередньо до відбірної комісії за курортними місцями [7, арк.40].

Київська санаторно-відбірна комісія ОблКСУ приступила до роботи в січні 1934 р. За період роботи відбулося 21 засідання, на яких розглянуто 157 питань, зокрема такі: 1) про організацію медогляду; 2) про диспансеризацію; 3) про організацію поліклініки; 4) про організацію аптеки; 5) про медобслуговування; 6) про розподіл місць до санаторіїв та будинків відпочинку; 7) грошові справи (надання знижок та звіти про грошове становище).

Дані медогляду (діагнози лікарів з рекомендаціями потрібного курорту) заносились до анкети, котрі включали також відомості про наукову та громадську діяльність наукових працівників. Щоб сподіватись на путівку, треба було подати виробничу характеристику кандидатів на курортні місця. Отже, анкетні відомості та характеристики працівників давали повне уявлення про політичне, наукове та громадянське обличчя наукових робітників, яким давалися місця для відпочинку та лікування. Дані медогляду за анкетами 1934 р. та 1933 р. використовувались для диспансеризації наукових робітників.

Анкети та всі додаткові документи про стан здоров'я реєструвались та заносилися до картотеки. Запропоновано було передусім диспансеризувати академіків, а з подальшим розвитком роботи приступити до диспансеризації і науковців, які перебувають на академічному забезпеченні.

Робота з диспансеризації розпочата була в червні 1933 р., диспансеризовано лише 13 академіків з 22, тобто 59%. У липні у зв'язку з відпускнуою кампанією диспансеризацію припинено.

Ідея організації поліклініки для обслуговування науковців виникла у Санаторно-відбірної комісії, як реальний засіб покращення медичного обслуговування наукових працівників, для чого було, по-перше, складено та затверджено кошторис на придбання медичного устаткування та на оплату обслуговуючого персоналу; по-друге, підібрано медичний персонал; по-третє, продумано приміщення для поліклініки. На жаль, ці заходи щодо організації поліклініки було припинені через те, що Академія Наук відмовила в приміщенні, а з боку Міського відділу охорони здоров'я ніякої допомоги не було.

За резолюцією Народного комісару охорони здоров'я України Канторовича для поліклініки науковців через два місяці було відведено приміщення водолікарні по вул. Короленка, 45, але місцеві органи охорони здоров'я цього приміщення не надали, а також не виділили приміщення в будь-якій поліклініці, як обіцяли замість приміщення по вул. Короленка, 45. Питання про організацію поліклініки КСУ на зразок Московської залишилось не розв'язаним, ВУКСУ звернувся з черговим клопотанням до НКОЗ України.

Питання про організацію аптеки для обслуговування наукових робітників було в плані роботи Санаторно-відбірної комісії [7, арк.37]. Аптека мала постачати ліки всім науковим працівникам м. Києва та області, але за браком потрібних коштів і приміщення питання про її організацію було реалізовано лише частково, у формі безкоштовної видачі гостродефіцитних ліків лише для провідної частини наукових працівників та їх утриманців через аптеку К.Маркса за візою ОблКСУ. За звітний період видано різних гостродефіцитних ліків на суму 219 крб.70 коп. 61 особі, серед яких було 6 академіків, 27 професорів, 4 доценти, 24 старших наукових працівників [7, арк. 38]. Медобслуговування наукових робітників та їх утриманців по м. Києву проводилось у напрямку стаціонарно-амбулаторного та спеціальних видів медичної допомоги (дієтхарчування, бандажі, окуляри, зубні протези...). Для стаціонарного лікування ОблКСУ та обласна СНР одержували щомісячно від міського відділу охорони здоров'я такі місця: 1) одне місце до психо-неврологічного інституту; 2) два місця до туберкульозного санаторію в околицях м. Київ. Крім того, стандартним безкоштовним лікуванням користувались члени СНР та їх утриманці по всіх клініках медичних інститутів.

Для амбулаторного лікування ОблКСУ та ОблСНР від міського відділу охорони здоров'я одержували щомісячно також 15 безкоштовних місць на фізіотерапевтичне лікування. Від міського відділу охорони здоров'я виділено грошовий фонд для таких спеціальних видів лікування: 1) дієтхарчування – 2 безкоштовних місця в Центрі дієтичної диспансеризації та 1 місце за півціни, 1 безкоштовне та 1 місце за півціни у Петровському дієтичному диспансері; 2) зубне протезування; 3) бандажі; 4) окуляри; 5) перевезення хворих. Крім того, наукові працівники та їх утриманці користувались безкоштовною допомогою рентген-кабінету при медичному інституті. За цей період видано науковим працівникам та їх утриманцям такі види лікування (Див.: Табл.3) [7, арк. 39]:

Табл.3

Серія: ІСТОРІЯ

№	ВИДИ ЛІКУВАННЯ	Кількість
1.	Стационарне фізіотерапевтичне лікування	6
2.	Амбулаторне фізіотерапевтичне лікування	94
3.	Дієтхарчування (безкоштовно)	20
4.	Дієтхарчування (півціни)	5
5.	Зубне протезування	227
6.	Окуляри (безкоштовно)	13
7.	Різні биндажі (безкоштовно)	16

З метою покращення медичного обслуговування провідної частини наукових працівників та їх родин вживались такі заходи: а) утворено грошовий фонд на безкоштовну видачу дефіцитних ліків; б) організовано безкоштовне обслуговування висококваліфікованими лікарями на дому та виїзд до хворих за ордером ОблКСУ з урахуванням наукових категорій [7, арк. 39-40].

ВУКСУ клопотався про відповідне загальносоюзному (на рівні Москви і Ленінграда) пропорційне забезпечення медичними та оздоровчими послугами спеціалістів УСРР, оскільки республіканські науковці отримували їх за провінційним тарифом [8, арк.183].

Оскільки обслуговування провідних науковців і спеціалістів України залишалось не належно налагодженим, їм доводилося вдаватися до послуг звичайних міських поліклінік, що часто позбавляло їх необхідної допомоги через крайню зайнятість міських спеціалістів цих поліклінік, робочий графік яких був перевантаженим і вкрай щільним. По УСРР в середині 1930-х рр. стояло нва обліку 1800 учених та членів їх сімей, зокрема по областях: у Київській – 600 осіб, у Харківській – 800, у Дніпропетровській – 200, у Одеській – 200 [8, арк.103]. За 1934 р. отримали оздоровчих путівок приблизно 20%, курсівками скористались ще 15%, інші мали сподіватись на оздоровчо-курортне забезпечення у наступні роки і найчастіше не в літній сезон, а восени-взимку.

Отже, становище працівників розумової праці на початку 1930-х рр. було важким, але держава по суті позірно піклувалась про висококваліфікованих спеціалістів.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Нариси історії української інтелігенції (перша половина ХХ ст.): У 3-х кн. – К., 1994. – Кн.2; 2. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля. – К.- Едмонтон, 1992; 3. Кравченко П.М. Соціально-побутові умови на індустріальних будовах (20-30-ті рр.). – Вінниця, 1997; 4. Коляструк О.А. Підтримка здоров'я та організація відпочинку інтелігенції УСРР у 1920-і рр. // проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип.16. – Ч.ІІ. – С.119-128; 5. Ткаченко І. Санітарний стан і боротьба з епідеміями в радянській Україні. 1920-і рр. // проблеми історії України: факти, судження, пошуки. Міжвідомчий зб. наук. пр. – К., 2007. – Вип.17. – С.345-375; 6. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф.331. – Оп. 1. – Спр.366; 7. ЦДАВО України. – Ф.331. – Оп. 1. – Спр.536; 8. ЦДАВО України. – Ф.331. – Оп. 1. – Спр.537.

І.А. Скоморовська

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ПРО РОЛЬ БІБЛІОТЕК У НАЦІОНАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ (1919-1939 РР.)

У різні часи педагоги, громадські діячі, інтелігенція сприймали бібліотеки як осередки духовності, діяльність яких спрямовувалася на поширення освіти серед населення, на виховання любові до книги як наймогутнішого джерела знань. У книгозбірнях, поряд зі школами, заохочували читачів до вивчення й дотримання рідних звичаїв, традицій і обрядів, а також велику увагу приділяли здійсненню національно-патріотичного виховання молоді, оскільки «національне виховання у кожного народу є дуже важним питанням, бо через него хоче народ задержати свою індивідуальність и через него хоче народ удосконалити и управильнити своє життя» [18, с. 49].

Усвідомлення інтелігенцією краю потужного навчального, виховного, наукового та культурного потенціалу бібліотек зумовило підвищення уваги до проблеми їх організації та ефективного функціонування на території західноукраїнських земель. Підтвердженням цього можна вважати той факт, що на Ювілейно-Освітньому Конгресі у м. Львові у 1929 р. справі заснування бібліотек надавалося першочергового значення. Зокрема, було вирішено: «...поставити в освітній роботі бібліотечну справу на першому місці і узнати за найважливіше своє завдання розбудову читальняних бібліотек, вишколення бібліотекарів, виховання читачів, щоб ці бібліотеки могли сповнити свою місію» [7, с. 274].